

g e n e a l o g i i

AUTORUL *Numărului de aur*, deși destul de puțin cunoscut în țară, rămâne unul dintre scriitorii români publicați în străinătate chiar și după moartea lor, ceea ce este desigur o performanță demnă de admirat. Intrând cândva într-o librărie de pe Bulevardul Saint Michel din Paris, așadar în plin centrul orașului Luminilor, nu mică mi-a fost plăcuta surpriză de a găsi în raft una dintre cărțile lui de referință, desigur în limba franceză.

Dealtfel **toate** cărțile sale au fost scrise și publicate în limba lui Voltaire, ceea ce face ca poziția lui Matila C. Ghyka (1881 – 1965)¹ să fi fost poate oarecum dificilă, chiar și într-o Europă mult mai cosmopolită decât cea de astăzi, cum a fost Europa de dinaintea Primului Război Mondial și cea interbelică. Intrat în diplomația regatului român în 1910, după studii efectuate la Brest, Paris și Bruxelles, așadar în lumea francofonă, Matila Ghyka s-a căsătorit în 1918, la Londra, cu o tânără de familie foarte nobilă, irlandeză după tată, englezoaică după mamă. S-a aflat în numeroase posturi diplomatice, cariera culminându-i în vremea regelui Carol al II-lea, cu funcțiile de ministru plenipotențiar la Stockholm, la începutul anilor '30 și ulterior la Londra unde avea să înceteze din viață, la aproape un deceniu și jumătate după un sejur de profesor invitat la câteva universități americane. Peripețiile românești ale vieții sale sunt istorisite în amintirile sale, publicate mai întâi la Paris, apoi la Londra și în sfârșit, în 2003 și la București. Ediția lor românească, la aproape cinci decenii după apariția lor inițială în limba franceză, se bucură de o excelentă prefață semnată de scriitorul britanic Patrick Leigh Fermor (n.1915), care l-a cunoscut direct pe Matila Ghyka cu prilejul vacanțelor petrecute la conacul cantacuzin de la Băleni (în fostul jud. Covurlui, azi jud. Galați).

Deși era o figură cu totul distonantă față de regimul politic din România de dinainte de Decembrie '89, i-a fost publicată postum o antologie de scrieri de estetică și teoria artei îngrijită de... Ion Iliescu. Nu este vorba de cunoscutul om politic, dar coincidența frapează. La aceasta se adaugă faptul că străstrănepoții de văr primar ai lui Matila Ghyka poartă numele de „Ceaușescu”², deși nu au nici o legătură cu dictatorul defunct și... șarada-i gata... Am abordat această chestiune care se referă la un ipotetic și misterios proiect de succesiune la „domnie”, în ordinea primogeniturii, într-o recenzie la *The Ulick O'Connor's Diaries 1970 – 1981. A Cavalier Irishman*, recenzie care nădăjduiesc să apară în numărul pe luna noiembrie al revistei „Viața Românească”. Acest scriitor irlandez era prieten cu Roderick Ghyka, sculptor, unicul fiu al lui Matila Ghyka, al cărui nume – al esteticianului - nu apare însă nicăieri în mod explicit în jurnalul amintit. Absența menționării numelui său m-a mirat, pentru că totuși era vorba de un intelectual de elită. Aceeași tăcere ciudată și într-un articol consacrat diplomatului britanic Sir Nicholas O'Connor (+ 1908), ambasador la Sankt Petersburg și la Istanbul, în revista de istorie și arheologie a comitatului Roscommon din Irlanda, acolo unde se aflau – și se află și astăzi - proprietățile și locurile istorice legate de acest clan cu veche și aproape legendară ascendență regală: „O'Connor nu a lăsat un fiu care să-i continue numele. I-au supraviețuit cele trei fiice ale sale, Fearga Victoria, s-a căsătorit cu un văr, amiralul Maxwell Scott. Cea de-a doua fiică s-a căsătorit cu un bărbat din administrația Sudanului. Cea de-a treia fiică, Eileen, s-a căsătorit cu un bărbat din serviciul diplomatic [sic !]. Urmașii acestor familii sunt izvorâți dintr-un neam regal irlandez și din prima familie aristocratică engleză”³. „Bărbatul din serviciul diplomatic” este evident Matila Ghyka, iar „prima familie aristocratică engleză”, cea a ducilor de Norfolk, de religie catolică, familie din care provine și azi întâistătătorul („*the earlmarshal*”) nobilimii britanice. Este curioasă această nementiune a numelui lui Matila Ghyka, altfel atât de integrat prin familia soției sale în lumea anglo-irlandeză. Se datorează oare această absență faptului că era de fapt un fost diplomat român cu scrieri în limba franceză, ceea ce pentru un descendent al boierimii din Principate era cu totul normal și explicabil, dar nu era neapărat agreat în lumea anglofonă? Poate că și înrudirea apropiată cu lordul Fitzalan Howard, fratele mai mic al ducelui de Norfolk și ultimul „*lord lieutenant*” – adică „vicerege” – al Irlandei (unchiul soției lui Matila Ghyka), să fi dăunat, prin ricoșeu, memoriei esteticianului român, în țara soției sale.

Din păcate se poate observa că în lumea irlandeză și nu numai, Matila Ghyka pare mai degrabă un uitat.

Pentru irlandezi, familia lui era, probabil, prea britanică, iar englezii îl priveau, probabil, ca pe un străin francofon, de formație franceză, ceea ce și era de fapt.

Pe urmele lui Matila C. Ghyka

Castelul Roscommon (Irlanda).

Foto: Mihai Sorin Rădulescu

Unii îi contestă teoriile matematico-estetice, dar scrierile îi probează totuși darul scrisului. Pe Internet se afla, în articolul din Wikipedia, o fotografie a mormântului său și al soției, aflat într-un cimitir londonez, cu o piatră tombală înclinată care pare părăsită. La Biblioteca Națională a Irlandei din Dublin, principala bibliotecă a insulei, figurează cu o singură scriere, un articol având un titlu rocambolesc și comic: *The Celto-Scythian-Siberian Animal Style and its Diffusion from China to Ireland*. Lucrările sale de estetică și teoria artei lipsesc cu desăvârșire și absența lor mi se pare regretabilă și bizară având în vedere că autorul lor era, după cum se vede din memoriile sale – al cărui titlu amintește chiar de romanul *Ulysses* al lui James Joyce –, un admirator al Irlandei. Probabil că pur și simplu faptul de a fi scris și publicat în limba franceză – dacă nu cumva și faptul că era român - i-a dăunat în lumea anglofonă, chiar dacă era căsătorit cu o anglo-irlandeză din clanul O'Connor și a trăit atât la Londra, cât și la Dublin și în Statele Unite. Pentru irlandezi, familia lui era, probabil, prea britanică, iar englezii îl priveau, probabil, ca pe un străin francofon, de formație franceză, ceea ce și era de fapt.

Matila Ghyka s-a simțit bine în Irlanda, unde a și pus pe hârtie o parte din amintirile sale, încheiate în 1952, „într-o casă uriașă din secolul al XVII-lea, situată într-un parc, la câțiva kilometri de Dublin. Toată familia e aici. Atmosfera de Insulă a Smaraldului e cea mai odihnitoare ce se poate închipui. Ca și pentru locuitorii Californiei, restul lumii nu există, ori foarte puțin... Evenimentele de care se ocupă aici datează de două, patru sau opt secole. În general, e vorba de nelegiuirile de altă dată ale infecțiilor de englezi. De fapt, nu mai au nimic cu ei, pentru că irlandezii au priceput că asuprirea engleză, violența engleză, cruzimea engleză i-au dat Irlandei panașul tragic, i-au faurit unitatea, în fond, i-au redat sufletul”⁴. Este o înțelegere profundă a raporturilor complexe dintre Irlanda și dominația sa vecină de la răsărit pe care în general cei ce se află în afara țării nu le percep – din lipsă de informație – la adevăratele dimensiuni. Pentru esteticianul diplomat – și nu alta a fost senzația pe care am încercat-o eu însumi în această vară –, Irlanda are mult în comun cu Moldova noastră: urmașul ultimului domnitor al principatului nota: „Ca și Virginia, Irlanda de azi, cu mireasma de secol XVIII ce plutește încă peste casele ei de țară, castele, ferme uriașe ori conace «georgiene», ospitalitatea generoasă a locuitorilor ei, un anume dispreț pentru ordine și o privire prea pedantă a clipei și a exigențelor ei, îmi amintește de Moldova copilariei mele unde, ca și aici, timpul nu conta, unde vecinii de moșie se vizitau ca să pălăvrăgească, să bârfească ore și zile în șir”⁵. Paralela dintre Irlanda și România natală – căreia îi prevedea cu optimism renașterea – îl trimite cu gândul la monumentele prestigioase ale familiei soției sale: „În Irlanda, în comitatul Roscommon, castelul O'Connor, ruinat și el, își înalță turnurile spre câmpia Ballintober și zidurile distruse de artileria Capetelor Pătrate când strămoșii Eileenei și clanul lor au fost asediați de Cromwell. / Irlanda își trage sufletul acum după istoria tragică amintită mai sus, cea care a durat aproape opt secole”⁶. Poezia acestei țări pline cu ruine de mănăstiri și de castele rimează pe deplin cu temperamentul înaripat – dacă epitetul îmi este îngăduit - al acestui matematician neoromantic. Matila C. Ghyka își încheia amintirile pe un ton poetic, referință poate mascată la propria viață: „Între casa noastră și Dublin e un mic sat numit Shapelzod;

întrebând despre etimologia acestui cuvânt pitoresc, mi s-a răspuns că în acest loc, în «Capela Yseult-ei» a fost înmormântată frumoasa prințesă, fiica lui Angus, regele Irlandei, soția regelui Marc din Cornwall, amanta lui Tristan de Léonois”⁷. Ascendența regală irlandeză a soției sale îngăduie să credem că aceste rânduri ar putea fi o aluzie la propria experiență de viață.

Plecând de la confesiunile târzii ale esteticianului diplomat, am încercat să iau contact în realitate cu această geografie mitică și îndepărtată. Nu a fost o dezamăgire, ci vizitarea locurilor legate de clanul O'Connor, în comitatul Roscommon, a fost mai degrabă un prilej de reverie istorică romantică pentru regii Connacht-ului și ai Irlandei, pentru un trecut vijelios și captivant. Deși vestigiile sunt toate în ruină, trecutul pare în mod paradoxal foarte viu. Taximetristul care m-a dus de la gara din orașelul Castlereah la monumentele din zonă era, firește, la curent cu importanța acestei familii de „*high kings*” ai cărei urmași rezidă încă acolo. Termenul, consacrat în Irlanda, desemnează pe regii întregii insule, aleși dintre regii celor patru regiuni istorice principale, între care Connacht-ul a fost regatul condus de mai mulți membri ai clanului O'Connor. Dintre ei a provenit și ultimul rege al Irlandei de dinaintea cuceririi ei, în 1169 – 1170, de către oastea lui Henric al II-lea Plantagenet. Se numea Roderick, prenume care ajunge firește nu întâmplător până la fiul lui Matila Ghyka.

De observat faptul că tocmai din orașul Castlereah, al cărui nume chiar evocă reședințele nobiliare de altădată, provenea primul președinte al statului modern independent Douglas Hyde (1938 – 1945), profesor universitar de literatură irlandeză la Dublin. Era oare o totală potrivire a acest fapt, cu atât mai mult cu cât aveam să aflăm vizitând Clonalis House - conacul din Castlereah încă locuit de urmași, care păstrează arhiva familiei - că între Douglas Hyde și familia O'Connor Don (ramura principală care a purtat acest titlu – cognomen) au existat legături de prietenie dovedite prin corespondența păstrată?

Multe monumente medievale din comitatul Roscommon aduc aminte de glorioasa familie a soției lui Matila Ghyka care nu a exagerat deloc în memoriile sale evocându-i trecutul. Dimpotrivă, ar fi putut poate scrie chiar mai mult despre ei. O'Connorii – care în mod simptomatic nu au primit nici un titlu nobiliar din partea englezilor – reprezintă până astăzi, într-un fel, un simbol al identității distincte a Irlandei și chiar a independenței ei în raport cu marele ei vecin. Pe de altă parte însă, cariera lui Sir Nicholas O'Connor, diplomat **britanic** - cum era și firesc în epocă, având în vedere că Irlanda avea să-și obțină independența abia un deceniu și ceva după moartea sa - contrazică această imagine. Se explică astfel de ce nu numai personalitatea lui Matila Ghyka, dar și cea a socrului său este relativ uitată în țara de obârșie. În lucrările despre familia O'Connor, mai mult sau mai puțin de popularizare, pe care le-am consultat în Irlanda, nu este amintit printre urmașii clanului cu ascendență regală, iar poziționarea lui pe ramura pe care se afla, nu este chiar la îndemână. Lămuritoare a fost pentru mine vizita la Biblioteca comitatului Roscommon din orașul cu același nume, acolo unde se află un impunător castel și ruinele unei abații legate de clanul O'Connor. Și aici, abia accesarea unui anumit sit Internet, conținând anuarul mării nobilimi irlandeze – *Burke's Peerage for Ireland* – mi-a clarificat descendența diplomatului englez – și *ipso facto* și a soției lui Matila Ghyka și a copiilor lui – din ramura de la

Dundermott (localitate aflată tot în comitatul Roscommon).

Faptul că Nicholas O'Conor a avut de soție pe o urmașă a familiei nobile britanice Howard – cea care poartă cel mai vechi titlu ducal din Marea Britanie și din care proveneau două soții ale regelui Henric al VIII-lea, printre care Ann Boleyn – constituie fără îndoială o alianță matrimonială **simetrică**, din punct de vedere al însemnătății celor două familii, unite și prin religia comună, catolică. Pentru istoria literară este, de asemenea, de mare interes faptul că în această încrengătură apar și urmașii lui Walter Scott, stăpâni ai domeniului de la Abbotsford, în Scoția, acolo unde se află casa memorială a marelui romancier. De observat și că între această familie și cea a lui Sir Archibald Clark Kerr, diplomatul britanic intrat în istoria noastră în împrejurările abandonării României în sfera sovietică de influență, exista o legătură de rudenie, a cărei descriere o las însă pentru altădată.

Castelul de la Ballintober – numele înseamnă în *gaelic* „orașul izvorului“ – de care pomeneste Matila Ghyka în memoriile sale, există și astăzi tot în stare de ruină, arealul său fiind declarat rezervație naturală pentru necuvântătoarele simplice care sălășluiesc acolo. A fost reședința seculară a clanului O'Conor, construit de către membrii săi. Mai spectaculos este însă un alt castel în care au locuit vreme de aproape două veacuri membrii aceluiași clan, dar care a fost clădit de către stăpânii anglo-normanzi ai insulei: castelul Roscommon – tot în stare de ruină – din orașul cu același nume, aflat la aprox. 20 km de cel de la Ballintober. Aici se mai pot recunoaște ferestre cu ancadrame de Renaștere și structuri arhitectonice mai complexe. Tot în orașul Roscommon se găsesc evocatoarele ruine ale abației cu acest nume, în al cărei cor poate fi admirat splendidul sarcofag cu gisant și altoreliefuri al regelui Phelim O'Conor, din secolul al XIV-lea. Ca în toate mănăstirile irlandeze – care de fapt sunt dezafectate și nu mai funcționează ca atare – și aici interiorul bisericii, lipsită de acoperiș, este aproape în întregime pardosit cu pietre de mormânt.

Portretul regelui Phelim O'Conor, personaj emblematic al clanului, aveam să-l văd într-o pictură istorică romantică din prima încăpere a conacului amintit mai sus, *Clonalis House*, conac în stăpânire privată, dar vizitabil, înconjurat de un vast parc englezesc, precum mai toate reședințele nobiliare din Irlanda. Clădirea, construită în epoca victoriană, conține o bibliotecă bogată și multe portrete de familie, între care câteva ale conților O'Rourke, cu care Ghiculeștii munteni s-au încuscrit în secolul XIX. Mai exact, principesa Sofia Ghica, una dintre surorile Dorei d'Istria, a fost soția unui conte O'Rourke, ceea ce face să ne întrebăm dacă între aceste înrudiri O'Rourke - O'Conor – Ghica (Ghyka) nu a existat vreo legătură?

Localitatea Chapelizod (scris cu inițiala „C“) – suburbie vestică a Dublinului - există firește și azi și se găsește în imediata apropiere a uriașului parc Phoenix. Aici, așadar nu departe de casa în care Matila Ghyka și-a așternut pe hârtie amintirile, există reședința ambasadorului american și cea a președintelui Irlandei, cu aspect de conac neoclasic și care seamănă destul de mult cu Casa Albă. Strada care trecând pe lângă Phoenix Park, duce la Chapelizod, poartă numele de „*Cunningham Road*“. Este aceasta poate încă o aluzie incifrată la ideea regalității care a unit la un moment dat Irlanda de România, la două extremități ale Europei?

Mihai Sorin RĂDULESCU

¹ Despre genealogia lui Matila C. Ghyka, al cărui nume patern era, după cum se știe, „Costiescu“, vezi articolul cu acest titlu, în vol. meu *Cu gândul la lumea de altădată*, pp.191-196.

² Este vorba de soția regretatului latinist Gheorghe Ceaușescu, care este fiica lui Vlad Anghel - strănepot de frate al poetului Dimitrie Anghel - și a Ioanei născută Calligari, nepoată de fiu a Anei Calligari născută Ghyka, sora mamei lui Matila C. Ghyka. Așadar cea mai apropiată rudă în viață a lui Matila Ghyka este tânărul domn Ion Ceaușescu din București, fiul profesorului Gheorghe Ceaușescu. Precizările acestea care provin de la familie, mi se par necesare având în vedere marele număr de rude ale esteticianului.

³ J.A.Evans, *Sir Nicholas O'Conor – a World Figure*, în „Co.[County] Roscommon Historical and Archaeological Society Journal“, vol.5, 1994, p.62 (traducerea este făcută de mine). În general numele clanului apare uneori și cu dublu „n“.

⁴ Matila Ghyka, *Curcubeie*, vol.II *Fericit ca Ulise...*, traducere de Georgeta Filitti, București, Editura Curtea Veche, 2003, p.211. Numele esteticianului apare fără inițiala patronimicului patern: „C“.

⁵ *Ibidem*, loc.cit.

⁶ *Ibidem*, p.212.

⁷ *Ibidem*, p.213.